

ЛЕКСИЧНА КОГЕЗІЯ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ДЖЕННІ ЕРПЕНБЕК (В АСПЕКТІ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ)

LEXICAL COHESION IN JENNY ERPENBECK'S FICTIONAL PROSE (IN THE ASPECT OF GERMAN-UKRAINIAN TRANSLATION)

Літвінова М.М.,

orcid.org/0000-0002-4362-1822

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри германо-романської філології та перекладу

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Стаття присвячена дослідженню засобів лексичної когезії в художній прозі сучасної німецької письменниці Дженні Ерпенбек, їх функціонального навантаження та специфіки відтворення в українському перекладі. Збереження зв'язності художнього тексту, що реалізується через когерентність та когезію, забезпечує комунікативну адекватність перекладу. Когезія як організація внутрішньотекстових зв'язків через мовні засоби репрезентує зв'язність у поверхневій структурі тексту. Дослідники виокремлюють логіко-семантичні, лексичні, граматичні, стилістичні та графічні засоби когезії. Лексична когезія розглядається як значущий фактор організації семантико-структурної єдності текстових компонентів. До лексичних засобів когезії зараховують повтори, що класифікують за семантикою, місцем розташування, задіянням текстових рівнів, структурною організацією, точністю відтворення мовних одиниць.

Зв'язність художньої прози Дженні Ерпенбек, що виявляє характерні для постмодерністських творів риси – децентрованість, фрагментарність, відсутність хронологічної послідовності розповіді, – базується на значній кількості лексичних засобів когезії. У романі «Heimsuchung» тотожні, однокореневі, синонімічні, антонімічні, перифразичні, гіпонімічні, паронімічні, тавтологічні, лейтмотивні повтори створюють зв'язки в межах речень, надфразних єдностей, абзаців, розділів і всього тексту роману. Повтори, виступаючи композиційним принципом, слугують цілям передачі особливостей індивідуально-авторського світогляду через позначення розгортання авторської думки, створення смислової багатшаровості тексту завдяки ланцюжку асоціацій, акцентуації центрів смислового прирощення, передавання емоцій та їх інтенсивності, реалізації естетичного впливу через структурування та ритмізацію тексту.

Дженні Ерпенбек майстерно варіює повтори, експериментуючи з мовними засобами, застосовуючи чисельні повтори слів та цілих фрагментів тексту. Відтворення лексичних засобів когезії, що передають особливості мовомислення письменниці, та досягнення комунікативної адекватності перекладу потребують від перекладача творчого підходу. Перекладачка Христіна Назаркевич знаходить рішення в таких прийомах: відтворення відповідного виду лексичного повтору без зміни структури, зі зміною структури, заміна виду лексичного повтору, відсутність реалізації повтору з компенсацією в іншому місці тексту.

Ключові слова: художній текст, зв'язність, когезія, лексичний повтор, прагматична настанова, комунікативна адекватність перекладу, український переклад, німецька сучасна література.

The article is devoted to the study of the means of lexical cohesion in the fiction prose of the modern German writer Jenny Erpenbeck, their functional capacity and specification of their creation in the Ukrainian translation. Preserving of consistency in the literary text through coherence and cohesion ensures the communicative adequacy of the translation.

Cohesion, as the mechanism of intertextual connections, represents coherence in the surface structure of the text by the linguistic resources. Researchers distinguish logical-semantic, lexical, grammatical, stylistic and graphic means of cohesion. Lexical cohesion is considered as an important factor in semantic and structural unity of textual components. The lexical means of cohesion include repetitions, which are classified by semantics, location, involvement of the text levels, structural organization, accuracy of creation of language units.

The consistency of Jenny Erpenbeck's fiction, which reveals the characteristics of postmodern literary works: decentralization, fragmentation, not chronological sequence of the story, is based on a significant number of lexical means of cohesion. In the novel "Heimsuchung" the identical, cognate, synonymous, antonymous, periphrastic, hyponymic, paronymic, tautological, leitmotif repetitions definitely create connections within sentences, supra-phrasal units, paragraphs, chapters and the entire text of the novel. Repetitions, as a compositional principle, serve the purpose of transmitting the features of the individual author's worldview by the designation of unfolding of author's thought, creation of semantic multilayered text due to the chain of associations, accentuation of the centers of semantic augmentation, transmitting emotions and their intensity, realization of aesthetic influence by structuring and rhythmization of the text.

Jenny Erpenbeck skillfully varies repetitions, experimenting with language means, using numerous repetitions of words and whole fragments of the text. Reproduction of cohesion lexical means, which express the features of the author's language judgment, and attaining the communicative adequacy of translation, require the translator's creative approach. The translator Khrystyna Nazarkevych finds a solution in the following techniques: creation the corresponding type of lexical repetition without altering the structure, with altering the structure, substitution of the type of lexical repetition, no occurrence of repetition with compensation elsewhere in the text.

Key words: literary text, coherence, cohesion, lexical repetition, communicative adequacy of translation, Ukrainian translation, German modern literature.

Постановка проблеми. Дослідження збереження зв'язності художнього тексту набуває особливої ваги та актуальності в царині міжмовної комунікації, оскільки саме ця лінгвістична категорія забезпечує структурно-семантичну цілісність тексту, що є важливим для сприйняття та розуміння реципієнтом.

Зв'язність, домінантна категоріальна характеристика тексту, розглядається сучасними дослідниками як семантико-структурна єдність текстових компонентів, що реалізується в когерентності та когезії [10, с. 211]. Під когерентністю розуміється смислова та інтерактивна зв'язність тексту, включаючи семантико-прагматичний аспект. Основою відносин між глибинними смисловими структурами тексту є логіко-семантичний зв'язок пропозицій. Когезія репрезентує зв'язність у поверхневій структурі тексту через організацію мовних засобів, що використовує автор відповідно до своєї прагматичної настанови. За зв'язком між елементами тексту виділяють логіко-семантичні, граматичні (насамперед синтаксичні), лексичні, стилістичні, графічні засоби когезії [1, с. 3; 8, с. 110].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У фокусі уваги сучасних дослідників знаходяться проблема розмежування понять когерентності та когезії (Г.В. Лещенко, О.В. Станіслав, О.С. Леднік, Т.Б. Маслова, О.М. Мокра, Л.В. Пономарьова, М. Krifka, G. Rickheit, U. Schade, M. Schwarz-Friesel), аналіз когезії в художніх текстах (Л. Пац, О.Д. Огуй, О.В. Ємець, З.С. Шевчук, Ю.В. Стечишин, А. Чередніченко, S. Winko, Piotr R. Sulikowski), реалізація когезії художнього тексту через лексичний, лексико-синтаксичний, морфологічний, стилістичний повтор (І.Ю. Ковальчук, В.А. Котвицька, І.А. Синиця, Р.Л. Оліщук, С.П. Галаур, В.М. Фінів, І.А. Сидоренко, О.В. Калашник, О.А. Олексенко), мультимодальні засоби когезії в художньому тексті (І.А. Бехта, М.А. Карп), контрастивний аналіз засобів когезії в різних мовах (М. Кобзев, K. Kunz, E. Steiner, E. Lapshinova-Koltunski), перекладознавчий аспект реалізації когезії в тексті (О.В. Ребрій, А.В. Іванченко, Р.С. Колесник, О.В. Кондратьєва, О.М. Петрик, С.Є. Максимов, О. Бернацька, О.В. Ємець, R. Gerzymisch-Arbogast, U. Wienen).

Передача засобів когезії є істотним фактором, що впливає на якість перекладу [3], оскільки зв'язність забезпечує комунікативну адекватність текстів перекладу. Незважаючи на актуальність теми для теорії та практики перекладу, дослідження збереження передачі засобів когезії

в художньому перекладі, аналіз та опис перекладацьких прийомів, спрямованих на збереження комунікативного потенціалу оригінального тексту, є мало висвітленими в науковому дискурсі. Як зазначає О.В. Ємець, «до недавнього часу теорія перекладу приділяла недостатню увагу зв'язності тексту, видам зв'язності в межах цілого тексту або його частин» [5, с. 75].

Постановка завдання. Оскільки засоби реалізації когезії відрізняються в німецькій та українській мовах, її відтворення в перекладі пов'язане з певними труднощами. Метою статті є виокремлення засобів лексичної когезії в художній прозі сучасної німецької письменниці Дженні Ерпенбек із виявленням їх функціонального навантаження та визначення особливостей їх відтворення в українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. Лексична когезія, на думку сучасних дослідників, найбільше визначає специфіку організації художнього тексту [7; 9]. До лексичних засобів когезії зараховують повтори, що розрізняються за семантикою (тотожний, однокореневий, синонімічний (у тому числі контекстних синонімів), оказіональний (індивідуально-авторський), антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний, омонімічний, неонімічний, паронімічний, тавтологічний), за місцем розташування (анафоричний, епіфоричний, контактний, дистантний, рамковий), за задіянням різних текстових рівнів (лейтмотивний, пунктирний), за структурною організацією (простий, розширений, кільцевий, ланцюжковий повтор, повтор-підхоплення), за точністю відтворення мовних одиниць (повний, неповний) [2; 8].

Художня проза Дженні Ерпенбек, що виявляє характерні для постмодерністських творів риси – розриви оповіді, фрагментацію, відсутність хронологічної послідовності – містить значну кількість лексичних засобів когезії. У романі «Heimsuchung» («Прокляття дому», український переклад Христини Назаркевич) зустрічаємо тотожні повтори: «...ob jetzt aus den **Zinnkrügen Zinnkrüge** wachsen werden, aus den **Tellern und Tassen Teller und Tassen, und aus Gabeln, Messern und Löffeln Gabeln, Messer und Löffel...**» [11, с. 23], однокореневі: «**der Veredelung ihrer Obstbäume, der zu veredelnden Bäume**» [11, с. 13], синонімічні: «...nur weg sollte er, **raus, fort, bleiben, wo der Pfeffer wächst, zum Teufel sich scheren**» [11, с. 24], антонімічні: «**Zum ersten Mal in ihrem Leben borgte sich das Weinen mehrere Abende hintereinander vom Lachen ihren Körper**» [11, с. 38], перифрастичні: «...**die schwere Tür des verborgenen Schrankes, ...die Geheimtür**

ihrer Kinderzeit...» [11, с. 93], гіпонімічні: «*Wo es nicht tiefer dringen konnte, weil der Boden schon satt war.....schnitt mit seinem Spiegel quer durch die dunkle Erde»* [11, с. 11], паронімічні: «*Auf unserm Boden gehet was,/ es tippelt nicht, es tappelt nicht»* [11, с. 17], тавтологічні: «*Der König selbst hat den Vater des Vaters des Vaters des Vaters des Schulzen zum Schulzen bestellt...»* [11, с. 15], лейтмотивні повтори, що пов'язують між собою частини тексту.

Лейтмотивний повтор виступає як композиційний принцип, що, пов'язуючи авторські асоціації, створює смислово багатозаровість тексту, структурує та ритмізує художній текст, передає особливості індивідуально-авторського світогляду [6, с. 69]. У межах наступного уривку з роману письменниця використовує лейтмотивний повтор для акцентуації уваги читача на рисах характеру персонажів, їх ставленні до життя та війни.

Жінка архітектора розповідає гостям старий анекдот і додає плітки з життя сусідів про вагітність дочки різника в той час, як її чоловік був більше року на Східному фронті. Відомий жарт, побудований на порівнянні форми дитини та дині (кавуна), повторюється авторкою в скороченому варіанті, з додаванням слів, що утворюють асоціативний ряд історії: «*Musiker, Tournee»*. Вибір іншого образу перекладачкою не зумовлюється лінгвокультурними чинниками, і в перекладі з'являється індивідуально-авторський новотвір «*груша, груша, груша-дюшес, одна з хвостиком, інша – без!*», де додавання компоненту «*дюшес*» відбувається для забезпечення рими. Відтворення компонентів-числівників «*zwee*», «*eene*» через «*одна*», «*інша*» змінює основу жарту (в оригіналі йдеться про двох хлопчиків та дівчинку): «*Ein Musiker ist auf Tournee. Seine hochschwängere Frau soll ihm Bescheid geben, wenn das Kind endlich geboren ist. Ihr Stichwort soll sein: Melone. Der Musiker sitzt also auf der Bühne und spielt. Eines Abends nun flüstert ein Kollege ihm von der Seitenbühne zu: Melone, Melone, Melone – zwee mit Stiel und eene ohne!...Musiker, Tournee, Melone, mit und ohne... Musiker, Tournee, Melone, mit und ohne, das paßte auch während des Krieges...»* [11, с. 42]. – «*Музикант – на гастроліях. Його дружина от-от має народити дитину, вони домовилися, що вона передасть йому звістку, коли дитина нарешті народиться. Словом-паролем буде: груша. І от музикант сидить на сцені і грає. А його колега нахилиється до нього збоку і шепоче: груша, груша, груша-дюшес, одна з хвостиком, інша – без!... Музикант, гастролі, груша-дюшес, з хвостиком, і без... Музикант,*

гастролі, груша-дюшес, з хвостиком, і без, це і в час війни було доречно...» [4, с. 62].

Повтор «*Melone*», що наспівує актор Лідтке, в оригіналі пов'язаний із «*Millionen*» за звучанням, відтворюється в перекладі як «*лімони*» за звучанням і за семантичним зв'язком із «*мільйони*». Гра різними значеннями цього слова в українській мові не забезпечує збереження ланцюжка асоціацій. Відсутність тотожного повтору в перекладі порушує або затемнює для читача асоціативний зв'язок, за яким розгортається думка автора та актуалізується смислове прирощення: «*Vor fünfzehn Jahren etwa hatte der Schauspieler Liedtke, ...noch eins draufgesetzt und, mit seinen Händen üppige Brüste andeutend, aus der Lustigen Witwe zitiert: Melonen – äh – Millionen!*» [11, с. 42]. – «*Років п'ятнадцять тому актор Лідтке, ...оздоблював анекдот, показуючи руками пишній бюст і наспівуючи мотив з «Веселої вдови»: Лімони... мільйони!*» [4, с. 62].

Лейтмотивний повтор використовується авторкою для надання характеристики персонажу. У розділі «Жінка архітектора» про першу власницю дому, на тлі якого розгортаються долі кількох поколінь його мешканців, Дженні Ерпенбек застосовує 25 тотожних повторів дієслова «*lachen*», 9 – іменника «*das Lachen*», 3 – однокоренових повторів «*festlachen*», «*lachend*», «*das Gelächter*»: «*Sie muß selbst noch einmal lachen, obwohl sie den Witz schon oft erzählt hat, sie lacht, und die anderen lachen sowieso, sie lacht wirklich gern, als Kind hat sie sich manchmal festgelacht, so hat das ihr Vater genannt, festgelacht, als hielte ihr Körper das Lachen fest, wolle es partout nicht mehr hergeben, und schüttele sich noch und noch ohne ihr Zutun»* [11, с. 38]. – «*Вона не може стримати сміх, хоча так часто розповідала вже цей анекдот, сміється вона, інші сміються само собою, вона любить посміятися, в дитинстві вона часом сміялася як заведена, так казав її тато, сміялася як заведена, так немов у неї всередині механізм сміху, і тіло саме, без її участі, не припиняє стрясатися від сміху»* [4, с. 54].

У перекладі відтворюються 37 повторів та додаються 2 нових, наприклад, «*...und schüttele sich noch und noch ohne ihr Zutun»* – «*...не припиняє стрясатися від сміху*». Авторка застосовує перифрастичний повтор, побудований на описі кінетичної реакції тіла. Перекладачка залишається в рамках однокоренового повтору, додаючи лексичний компонент, що вербалізує імпліцитну інформацію. Експлікація в перекладі тотожного повтору реалізується в такому уривку: «*Der Direktor des Kombinats lacht,*

und *der Architekt selbst, und es lacht auch seine Frau*» [11, с. 43]. – «**Сміється** директор комбінату, **сміється** архітектор, і його дружина також **сміється**» [4, с. 63].

Дженні Ерпенбек майстерно варіює лейтмотивний повтор, додаючи, елімінуючи, змінюючи компоненти, застосовуючи парцеляцію: (1) «**Humor ist, wenn man trotzdem lacht, sagt sie an irgendeinem der Sommerabende in irgendeinem der letzten zwanzig Jahre, während sie aus den Scheren das Mark saugt...**» [11, с. 41]; (2) «**...und sie sagt: Humor ist, wenn man trotzdem lacht. Humor ist, wenn man trotzdem lacht, sagt sie an irgendeinem anderen der Sommerabende in irgendeinem anderen der letzten zwanzig Jahre und bricht einem Krebs den Panzer...**» [11, с. 41]; (3) «**...und sie sagt: Humor ist, wenn man trotzdem lacht. An irgendeinem Sommerabend in irgendeinem der letzten zwanzig Jahre erzählt ihr Mann einem der Gäste...**» [11, с. 41].

У перекладі відбувається зміна структури авторського повтору: розрив із включенням у структуру слів з іншої частини речення, випущення компоненту повтору: (1) «**Мати почуття гумору – означає вміти сміятися попри все, каже вона, висмоктуючи сік із клешні в котрийсь із літніх вечорів котрогось з останніх двадцяти років...**» [4, с. 59]. Христина Назаркевич не відтворює тотожні повтори, замінює компонент повтору, використовує синоніми або в повторюваній структурі міняє синонімічні одиниці місцями: (2) «**...а вона додає: Мати почуття гумору – означає вміти сміятися попри все. Мати почуття гумору – означає вміти сміятися попри все, каже вона якогось іншого літнього вечора в якійсь інший з двадцяти років і переламує панцир рака ...**» [4, с. 60]; (3) «**...а вона на це: Мати почуття гумору – означає вміти сміятися попри все. Котрогось із літніх вечорів у котрийсь із двадцяти років її чоловік розповідає комусь із гостей...**» [4, с. 60].

У романі тотожні повтори в межах одного речення слугують для згущення думки, зростання емоційного напруження: «*Wie mit Schlingen band die Zeit den Ort dort fest, wo er war, band die Erde an sich selbst fest, und band sie an dieser Erde fest, band sie ...fest*» [11, с. 96]. Для реалізації функції повтору перекладачка порушує тотожність: використовує однокореневий компонент та додає редуковану одиницю з вищою інтенсивністю емотивності: «*Час, немов мертвою петлею, прив'язував місце, в якому вона перебувала, прив'язував землю до землі, і її також прив'язував до цієї землі, міцно-міцно зв'язував її ...*» [4, с. 150].

Зростання емоційності авторка передає через синонімічні повтори: «*...nur weg sollte er, raus, fort, bleiben, wo der Pfeffer wächst, zum Teufel sich scheren...*» [11, с. 24]. Страх, розпач, злість героя роману «Прокляття дому», архітектора, який має терміново тікати з НДР на Захід, залишаючи свій дім, Дженні Ерпенбек передає через цілу низку синонімічних виразів, розширюючи структуру від слів до фразеологічних словосполучень. У перекладі кількість повторів зменшується, фразеологізм «*wo der Pfeffer wächst*» не відтворюється через фразеологічну одиницю, а розмовність виразу передається через слово «чкурнути», обсяг значення лексичної одиниці «*подали*» не збігається з обсягом значення фразеологізму: «*...йому просто треба поїхати звідси, покинути все, чкурнути подалі, забратися під три чорти...*» [4, с. 32], що призводить до втрати інтенсивності переданих емоцій.

Значні труднощі становить переклад загадок та дитячих лічилок, в яких зустрічаються повтори для збереження ритму та ритму, наприклад, тотожний дистантний повтор, повтор-підхоплення: «*Ich kenn ein Tierchen,/ das heißt Manierchen./ Manierchen heißt das Tierchen./ Es trägt die Knochen über'm Fleisch*» [11, с. 17]. Для збереження форми і функцій малої фольклорної форми в перекладі використовуються українські народні римовані загадки: «*Марушка в семи кожушках; хто на неї гляне, той і заплаче*» [4, с. 18].

Для збереження національного колориту Христина Назаркевич перекладає лічилку, зберігаючи власні імена та повтори. Проте втрачається тотожний повтор дієслова «*hieß*», елімінується прийменниково-іменникове словосполучення *Ans Bein*, що змінює риму. Повтор «*Zickzetzack – Zick, Zett, Zack*» складно впізнати в редукованому імені «*Цікетцак*» та лексичному ланцюжку «*цет, цак, цік*» зі зміною розташування елементів, що порушує ритмічний малюнок лічилки.

«*Das ist der Schlüssel zum Garten,/ Worauf drei Mädchen warten./ Die erste hieß Binka./ Die zweite hieß Bibeldebinka./ Die dritte hieß Zickzetzack Nobel de / Bobel de Bibel de Binka./ Da nahm Binka einen Stein/ Und warf Bibeldebinka/ Ans Bein./ Da fing Zick, Zett, Zack,/ Nobel de Bobel de Bibel de Binka/ bitterlich an zu wein'n*» [11, с. 18]. – «*Ось ключ до саду / на нього чекають дівчата / перша – Бінка, / друга – Бібельдебінка. / А третьої ім'я Цікетцак Нобель де Бобель де Бібель де Бінка. / Бінка хапає камінчик / і кидає в Бібельдебінку / а тоді – цет, цак, цік – плаче Нобель де Бобель де Бібель де Бінка гірко*» [4, с. 19].

Висновки. Для індивідуального стилю Дженні Ерпенбек є характерним майстерне використання потенціалу повторів як лексичних засобів когезії: тотожних, однокорневих, синонімічних, антонімічних, перифрастичних, гіпонімічних, паронімічних, тавтологічних та лейтмотивних. Повтори поєднують між собою як частини речень, надфразних єдностей, абзаців, розділів, так і текст роману загалом. Особливості індивідуально-авторського світогляду передають лейтмотивні повтори, що створюють багатшаровість тексту, акцентуючи на важливих смислових прирощеннях. Лексичні повтори підкреслюють комунікативно важливі елементи і застосовуються для характеристики персонажів, їхнього емоційного стану, атмосфери місця та часу, а також для надання експресивності мовленню, ритмізації тексту.

У перекладі не завжди вдається зберегти повтори, особливо побудовані на національно-культурних асоціаціях, у малих формах народної творчості. Зміна образної основи або використання прикладів українського фольклору веде до втрати національно-культурного колориту та затемнення асоціативних зв'язків, за якими розвивається авторська думка. Реалізуючи авторські прагматичні настанови, перекладачка Христина Назаркевич

компенсує нереалізовані в перекладі повтори шляхом експлікації імпліцитно наявних повторів в тексті оригіналу, з метою передачі зростання емоційного напруження підвищує ступінь інтенсивності емотивності через введення в структуру редулькованих одиниць, забезпечує збереження ритму шляхом заміни синонімічних повторів на тотожні. Для попередження семантичної надлишковості перекладачка змінює види лексичних повторів.

Знаходячи баланс між прагненням зберегти авторський ідіостиль, що передає особливості мовомислення письменниці, та завданням досягти комунікативної адекватності перекладу, перекладачка вдається до таких прийомів: відтворення відповідного виду лексичного повтору без зміни структури, зі зміною структури, заміна виду лексичного повтору, відсутність реалізації повтору з компенсацією в іншому місці тексту. Переклад художніх творів сучасних письменниць Німеччини завжди стає явищем в українському літературному просторі, отже, творчий доробок українських перекладачів залишається актуальним для подальших наукових досліджень. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в аналізі відтворення різних видів когезії в сучасній художній прозі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицкая О.М. Текстобразующий потенциал когезии в структурно-смысловой организации текста (на материале текстов произведений англоязычных авторов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2001. 16 с.
2. Вільчинська Т.П. Лексико-семантичний повтор у мемуаристичі Уласа Самчука: до питання типології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2015. Вип. 38. С. 99–103.
3. Гудек Д. Якість перекладу. *Енциклопедія перекладознавства* : у 4 т. / пер. з англ. / за ред.: Івз Гамбієра та Люка ван Дорслара ; за заг. ред.: О.А. Кальниченка та Л.М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. Т. 1. С. 546–552.
4. Ерпенбек Дженні. Прокляття дому : роман / пер. з нім. Х. Назаркевич. Чернівці : Книги -XXI, 2016. 160 с.
5. Ємець О.В. Когезія в поетичному творі в аспекті інтерпретації та перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2009. № 45. С. 75–78.
6. Ковальова О.М. Німецькомовна вербалізація індивідуально-авторської концептосфери Томаса Манна : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 18 с.
7. Котвицька В.А. Репрезентанти лексичної когезії у прозовому тексті (на матеріалі романів сучасних німецьких письменників). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2017. Вип. 31(2). С. 62–64.
8. Огуй О.Д., Стецишин Ю.В. Засоби когезії в романах Е.М. Ремарка: спроба кількісної репрезентації. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка.* 2007. № 32. С. 109–113.
9. Пац Л.І. Сучасні тенденції мовної організації художнього прозового тексту (на матеріалі роману Ірен Роздобудько «Тут і тепер»). *Закарпатські філологічні студії.* 2020. Вип.1. Т. 2. С. 59–63.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
11. Erpenbeck Jenny Heimsuchung [eBook]. München : btb Verlag, 2010. 99 S. URL: https://www.randomhouse.de/ebook/Heimsuchung/Jenny-Erpenbeck/Knaus/e4565_25.rhd (Last accessed: 08.02.2021).